

SZILVÁCSKU ZSOLT

**A FENNTARTHATÓSÁGI HATÁSVIZSGÁLATOK ÉRTÉKRENDI
ALAPJAI ÉS MÓDSZERTANI, INTÉZMÉNYI SZEMPONTJAI**

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI



Tájépítészeti Kar

BUDAPEST, 2012

A doktori iskola

megnevezése: Budapesti Corvinus Egyetem
Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori
Iskola

tudományága: ***Agrárműszaki***

vezetője: **Csemez Attila, DSc**
egyetemi tanár
Budapesti Corvinus Egyetem
Tájtervezési és Területfejlesztési
Tanszék

Témavezető: **Kollányi László, CSc**
tanszékvezető egyetemi docens
Budapesti Corvinus Egyetem
Tájtervezési és Területfejlesztési
Tanszék

A jelölt a Budapesti Corvinus Egyetem Doktori Szabályzatában előírt valamennyi feltételnek eleget tett, az értekezés műhelyvitájában elhangzott észrevételeket és javaslatokat az értekezés átdolgozásakor figyelembe vette, ezért az értekezés védési eljárásra bocsátható.

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A témavezető jóváhagyása

A MUNKA ELŐZMÉNYEI, A KITŰZÖTT CÉLOK

Hatásvizsgálatokkal, tájvédelemmel, természetvédelemmel és vidékfejlesztéssel foglalkozva több olyan kutatási és hatásvizsgálati projektet irányíthattam, vagy vezetésében, módszertani fejlesztésében volt alkalmam részt venni, amelyek hozzásegítettek ahhoz, hogy a gyakorlatban érvényesülő folyamatokat és értékeket közvetlenül is megtapasztalhassam. Számos esetben láthattam, hogy kiváló, elkötelezett és felkészült emberek, milyen nehéz döntési, cselekvési és kommunikációs helyzetben vannak a különböző intézményi, döntéshozatali struktúrák által meghatározott keretek között. Tapasztalhattam, hogy a nem megfelelően strukturált és szervezett folyamatok; a problémák okainak feltárásának hiánya; az alapvető értékek, elvek, érdekek és célok egyeztetése nélkül meghozott döntések és megvalósuló programok, tervek és projektek nem eredményesek, hosszabb és rövidebb távon is számtalan kiigazításra szorulnak.

Tájépítészként és jogászként is érdeklődésem a táj és a benne, vele együtt élő ember, közösség és társadalom kapcsolatára, viszonyrendszerére irányul. Jelen kutatásom a táj és az ember együttélésének, együttfejlődésének egyik keretrendszerét jelentő közösségi, közszolgálati tevékenység a jó közigazgatás, kormányzás¹ (public management, governance) során alkalmazott hatásvizsgálatok érték-központú összefüggéseinek és továbbfejlesztési lehetőségeinek vizsgálata áll. Számos stratégiai környezeti vizsgálat és más hatásvizsgálat irányítása és módszertani fejlesztése irányította a figyelmemet a fenntarthatóság és a fenntarthatósági hatásvizsgálatok (sustainability impact assessment) témakörére és azok értékrendi, intézményi és módszertani kérdéseire.

A kutatásomnak alapvetően három fő vonulata, témaköre van:

- (1) alapvető kiindulási pont a fenntarthatóság és a fejlődés értelmezése, központi értékeinek vizsgálata:

A fenntarthatóság témakörét érintően alapvető célkitűzésem, hogy tisztázzam a fenntarthatóság és a fejlődés kapcsolatát), valamint a fejlődést szolgáló fenntartható fejlesztések központi

¹ Kormányzás alatt a központi, regionális és helyi kormányzati, közszolgálati tervezés, irányítás, folyamatszervezés, ellenőrzés, visszacsatolás teljes körfolyamatát értem.

értékrendjének kialakításához, az alapértékek meghatározásához
eljárási és tartalmi támpontokat tárjak fel.

- (2) az igazgatási rendszerek, folyamatok, intézmények elemzése
ezen értékek érvényesítése szempontjából:

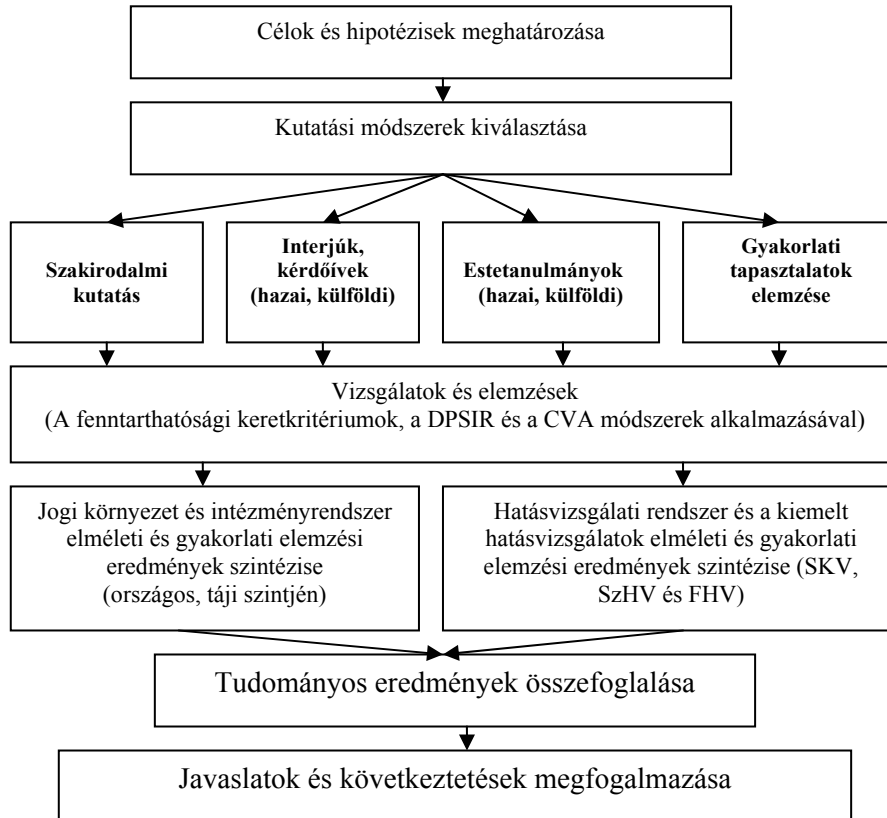
A igazgatási rendszerek, folyamatok, intézmények terén célo
m, hogy megvizsgáljam a jelenleg működő intézményi és eljárás
i gyakorlat, szabályozásának elméleti hátterét, illetve feltárjam,
milyen mértékben és módon segítik elő, vagy akadályozzák a
fejlődés és a fenntarthatóság alapértékeinek érvényesítését a
különböző jogi és intézményi megoldások. Melyek azok a jó
megoldások, amelyek eredményesen alkalmazhatók?

- (3) harmadik pedig, a hatásvizsgálatok fejlesztése és gyakorlati
szerepe a fenntarthatóság és a fejlődés központi értékeinek
érvényesülése céljából.

A hatásvizsgálatok elemzése és fejlesztése terén célo
m a hatásvizsgálatok és a fejlesztési célú döntéshozatali
folyamatokkal való szerves kapcsolatok feltárása, illetve a
fejlődés és a fenntarthatóság alapértékeinek érvényesítését
elősegítő, biztosító megoldások körvonalazása, továbbfejlesztése.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A kutatásomban szintézisre, átfogó kérdésekkel kapcsolatos összefüggések feltárására vállalkozom. A munka során építkezték a széleskörű szakirodalomra, a felhalmozott gyakorlati tapasztalatokra, amelyeket személyes interjúk, fókuszcsoportos találkozókra és kérdőívekkel tártam fel. A módszertani vizsgálataim során a hajtóerők-terhelések-állapotok-hatások (DPSIR) módszertani megközelítést és a Versengő Értékek Modell (CVA) szemléletét alkalmaztam. Az 1. ábra a kutatás folyamatát és módszertanát mutatja be.



1. ábra

A kutatás folyamata és módszertana

EREDMÉNYEK

1. Eredmény: Igazoltam, hogy az egyéni és a társadalmi értékek, értékrendek és azok kezelése alapvető szerepet játszik a fenntarthatóság biztosításában, a fenntarthatóság központi értékei meghatározhatók, konkrét esetekben történő érvényesítésük azonban elsősorban személyes és másodsorban közösségi döntések és tevékenységek keretében történik.

Kutatásaim során igazoltam az irodalmi adatok, a saját hatásvizsgálati munkám, és a vizsgálatok hazai és nemzetközi elemzése, értékelése alapján, hogy a fenntarthatóság nem kezelhető értéksemleges. Áttekintettem és elemeztem a fenntarthatóság és a fejlődés fogalmát. Az elemzés eredményeként megállapítottam, hogy a fenntarthatóság értéksemleges kezelése esetén az ember saját és az ökológiai rendszerek életfeltételeit is felélheti, önpusztító folyamatokat tarthat fenn, ahogy látható ez napjainkban is. Meghatároztam azokat az általános alapértékeket, amelyek köré a fenntartható megoldások, beavatkozások értékelési szempontjai kialakíthatók. Központi alapértékként fogalmaztam meg az emberi személyt és annak személyes képességeink kibontakozását, közösségi lényként. Szintén központi alapértékként fogalmaztam meg az ökoszisztémákat, mint élőrendszereket és azok belső önszabályozó rendszerüket. Együttesen az élettémáknak neveztem el. Minden fenntarthatósági törekvésnek ezen központi alapértékek megóvását, fennmaradását és kibontakozását kell biztosítani. Másrészről pedig az emberi (személy és közösségek) életét és az ökoszisztémák szubszidiaritás alapelve mentén történő kezelése, segítése, megerősítése, rehabilitációja, mint eljárási érték szintén központi szerepet kell hogy kapjon a keretfeltételek alakítása és hatásvizsgálati értékelések során.

Alapvető összefüggéseket azonosítottam az irodalmi kutatások alapján az emberi személy érték-, cél és normavezéreltségét illetően. A társadalmi, közösségi és egyéni értékek meghatározó szerepet töltenek be a fenntarthatóság biztosítása terén. HANKISS (2004) által azonosított négy alapvető tényezőt a közös célok, értékek, érdekek és ezek tudata mellett a lokalitás (térbeliség) és a generációk közötti kapcsolat jelentőségét és szerepét határoztam meg az időszemlélet és a tudás szempontjából.

Azonosítottam és érvekkel támasztottam alá a közösségi értéképződésnek, az értékek nyílt felmutatásának és konfrontálásának a jelentőségét a fenntarthatóság szempontjából, illetve az értékek kommunikációját segítő folyamatok, és eszközök szerepét és jelentőségét, különös tekintettel a

tájban, mint egységet meghatározó, és a tájban, mint egységben megalósuló kommunikációra.

2. *Eredmény:* *Igazoltam, hogy a fenntarthatósági hatásvizsgálatnak alkalmasnak kell lennie, és alkalmassá tehető az értékszempontok tartalmi és folyamat orientált kezelésére. Meghatároztam azokat az intézményi, igazgatási, hatásvizsgálati értéket, alapelveket, amelyek alkalmazásával a fenntarthatósági hatásvizsgálatok kivitelezhetők. Saját fejlesztésű SÉMA DPSIR alapú, de új személetű módszert alakítottam ki és teszteltem több országos stratégiai környezeti vizsgálatban.*

Áttekintettem minden kontinensre kiterjedően a ma fellelhető fenntarthatósági hatásvizsgálati tapasztalatokat. Az áttekintés során nyolc olyan országot azonosítottam, ahol a fenntarthatósági hatásvizsgálat gyakorlata megjelenik a különböző szintű politikák, programok, tervek vagy projektek előkészítése során hozott döntések keretében. A fenntarthatósági hatásvizsgálatok részletes elemzése alapján megállapítottam, hogy a hogy a fenntarthatósági vizsgálatok abban az országban jelentenek új szemléletet, jelenítenek meg hozzáadott értéket a döntéshozatali folyamatokhoz, ahol az irányítási, közpolitikai, kormányzási struktúra, illetve a részvételi kultúra magas színvonalon áll (lásd Kanada, Belgium, Svájc), és felkészült, érdekképviselőre képes helyi közösségek működnek. A részvételi és társadalmi tanulás jellemző az eredményes fenntarthatósági hatásvizsgálatokra. Egyes országokban, mint Kanada, Belgium, Hong Kong esetében fenntarthatóság értékeinek megerősítésére irányul a gyakorlat, nem annyira a hatások felmérésére és azonosítására, mint az Egyesült Királyságban vagy Svájcban. Vizsgálatokkal igazoltam, hogy a közpolitikák elemzésében, hatásvizsgálataiban szükséges az etikai szempontok érvényesítése.

A különböző saját, hazai és külföldi tapasztalatok alapján meghatároztam azokat az intézményi, igazgatási, hatásvizsgálati értéket, alapelveket, amelyek alkalmazásával a fenntarthatósági hatásvizsgálatok kivitelezhetők. Saját fejlesztésű SÉMA DPSIR alapú, de új személetű módszert alakítottam ki és teszteltem több országos stratégiai környezeti vizsgálatban. Az általam kifejlesztett módszer az elmúlt 5-6 évben más hatásvizsgálatokban (főként SKV-kban) is alkalmazták. A SÉMA mellett kiemelt jelentőse lehet CVA modell alkalmazásának is.

3. eredmény: *Egy hatásvizsgálat eredményességét alapvetően meghatározza a koherens és működő közszolgálati (közpolitikai) tervezési rendszer léte és kialakításának, működtetési módja, hiánya. Egy jól működő közigazgatási, közszolgálati rendszer, tervezési kultúra szükséges ahhoz, hogy a hatásvizsgálatok eredményesek lehessenek, és ennek a keretfeltételei meghatározhatók. Meghatároztam a fenntarthatóságot érvényesítő jó igazgatás főbb tématerületeit és a hazai jogi, intézményi fejlesztésre vonatkozóan rendszerszintű javaslatokat fogalmaztam meg.*

Jogi keretfeltételek, elméleti és intézményi megoldásainak elemzését végeztem el. A jogi elemzés során, különböző szemléleti és tipológiai megközelítéseket áttekintve azonosítottam a hatásvizsgálat, illetve a fenntarthatóság érvényesítését lehetővé tevő, illetve gátló tényezőket, jellegzetességeket. A fenntarthatóság jogelméleti alapjait körvonalaztam feltárva a természetjogi gondolkodás jelentőségét. Az egyes jogrendszerek kutatók által kialakított csoportosítását elemeztem a fenntarthatóság érvényesítése és a hatásvizsgálati gyakorlat eredményessége szempontjából. Meghatároztam azokat a jogrendszeri jellemzőket, amelyek elősegíthetik az eredményes hatásvizsgálati gyakorlatot, illetve a fenntarthatóságot.

A jog különösen a környezetjog alapelveinek kapcsolódását tártam fel a hatásvizsgálatok és a fenntarthatóság szempontjából. Az elméleti elemzésekre, illetve a hazai és nemzetközi intézményi elemzéseimre építve, meghatároztam a fenntarthatóságot érvényesítő jó igazgatás főbb tématerületeit és a hazai jogi, intézményi fejlesztésre vonatkozóan rendszerszintű javaslatokat fogalmaztam meg.

4. Eredmény: *A hatásvizsgálatok jogi és intézményi kereteinek társadalmi működése, a jog és az értékek hétköznapi interakciókban történő működése elsődleges a fenntarthatóság szempontjából.*

Feltártam azokat az eszközöket, folyamatokat és szemléleti modelleket, amelyek elősegítik a társadalmi, közösségi értéképződést, az értékrendek megújulását, a pregnánsan megfogalmazódó, egymástól eltérő sajátosságaikat hangsúlyozó értékrendek nyílt konfrontálódását. A félig autonóm társadalmi mező (FATM), a kommunikáció participációs elmélete és az értékrendi struktúrák háromszintű modelljét vizsgáltam és alkalmazása tettem javaslatot.

A tervezési, igazgatási, hatásvizsgálati feladatokhoz kapcsolódó új feladatként fogalmaztam meg, hogy tudatos megfontolással és sokoldalú együttgondolkodás, együttműködés (társadalmi és szervezeti tanulás) keretében ki kell választani, hogy milyen racionális nézetek és milyen érdekek, értékrendek szerint gondolkodunk a különféle problémákról. Nem csak az intuitív felvetésig jutva, hanem a problémahelyzetek összetevőit is gondosan megkülönböztetve. A kinyilvánított (fölfedett és rejtett) nézetek, érdekek és értékek, így a közös értékrendi elemek is legyenek döntés tárgyai, mielőtt bármilyen tervezői munka elkezdődik. Ennek a folyamatnak lehet elősegítője a fenntarthatósági hatásvizsgálat.

5. Eredmény: *A hatásvizsgálati és a közszolgálati rendszer alapvető rendszeralkotó elemeként azonosítottam a tájat, mint ökológiai és társadalmi téregységet.*

A táj meghatározásainak elemzésével, mint értékrendet, értékstruktúrákat megtestesítő képződményt, jelenséget a fenntarthatóság és a fejlődés alapvető viszonyítási pontjaként újra definiáltam, építve a tájépítészet meghatározó hagyományára. A igazoltam, hogy a táj gyakorlati szempontból kezelhető megjelenése a közszolgálati, igazgatási szabályozásban és gyakorlatban alapvetően befolyásolja a hatásvizsgálatok és közszolgálati tervezés eredményességét és a fenntarthatóságot.

A táj, mint élet-térkategória, alkalmas arra, hogy a helyi lakosság és az önkormányzás számára áttekinthető keretet jelent a társadalom, helyi közösségek és az ökoszisztémák állapotának, az azokat érintő hatásfolyamatok azonosítására és kezelésére. Ehhez azonban megfelelő belső kapcsolatokra és természet-ember viszonyrendszer helyre állítására van szükség.

Az ökoszisztéma szolgáltatások működésének és összefüggéseinek megértése a tájban a legátláthatóbb a helyi közösségek számára. Az ökoszisztémák megőrzése alapvető feltétele az emberi fejlődéshez szükséges életminőség biztosításának. A fenntarthatósági hatásvizsgálatokkal szemben elvárásként fogalmaztam meg, hogy az ökoszisztéma szolgáltatások és az életminőség közötti összefüggéseket kezelni, különböző léptékben értékelni tudja, amellet, hogy a mozaikos alkalmazkodás jellegű irányítási rendszer kialakításához is járuljon hozzá.

6. Eredmény: *A fenntarthatósági hatásvizsgálat eredményességének egyik alapvető garanciája a rugalmas, léptékhez és döntési helyzethez, folyamatokhoz igazodó értékközpontú, részvételi eljárás.*

Hatásvizsgálatok hiánypótló rendszerezését és áttekintését végeztem el, amely az összes közpolitikában, közigazgatásban létező hatásvizsgálati típusra kiterjedően először jelenik meg Magyarországon. A rendszerezés alapvetően fenntarthatósági szemléletű mivel az alapvető rendszerezési tényezők a fenntarthatóság alapján képezik: élettémák (mint az élővilág, ökológiai rendszerek, emberi egészség, közösségi, szociális viszonyok); térbeli, területi keretek; intézményi és szabályozási keretek. Feltártam a minden hatásvizsgálati típust érintően, SWOT elemzésekkel, a hatásvizsgálati gyakorlat erősségeit, gyengeségeit, illetve lehetőségeit és veszélyeztető tényezőit, majd elemezve a lehetséges fejlődési irányokat meghatároztam a fenntarthatósági hatásvizsgálatok lehetséges szerepét és sajátosságait meghatározó keretfeltételeket. A szűkebb fenntarthatósági hatásvizsgálati gyakorlat mellett a hazai és a külföldi gyakorlatból külön kiemelten és részletesebben vizsgáltam a stratégiai környezeti hatásvizsgálatok és a szabályozási hatásvizsgálatok gyakorlatából származó tapasztalatokat. A különböző döntési szinteket érintő hatásvizsgálatok összekapcsolása (hatásvizsgálati lánc) jelentőségét mutattam ki, amely meghatározó a fenntarthatóság érvényesítése szempontjából.

A fenntarthatósági hatásvizsgálatoknak két típusát határoztam meg: (1) a fenntarthatóság aktuális helyzetének (folyamatos vizsgálata) felügyelete egy adott térkategórián, igazgatási egységen belül ország, térség, település táji fenntarthatóságra alapozott vizsgálatok kertében; (2) a fenntarthatóság szempontjainak érvényesítése a különböző a különböző fejlesztési, szabályozási, kormányzati vagy szervezeti döntéshozatali folyamatokban. Mindkét irány esetében alapvető fontosságú a személyes (minden szereplő saját) belső értékrend kialakítása és közösségi megfogalmazása, amely a személy szabadságának biztosításával a szolidaritás és a szubszidiaritás párbeszéd, tanuláson alapuló biztosításával valósítható meg, amely rugalmas, de ugyanakkor átlátható ellenőrzéseken és visszacsatolásokon kell, hogy alapuljon.

7. Eredmény: *A fenntarthatósági hatásvizsgálatok során eredményesen alkalmazható egyéni, szervezeti és társadalmi tanulás módszereit kidolgoztam ki, amelyet a rendszergondolkodás és a kommunikációkutatás eredményeiben rejlő lehetőségek bemutatásával egészítettem ki.*

A fenntarthatóság és a fejlődés alapfeltételeinek (pl. rendszerszemlélet, visszacsatolások, térbelisége, stb.) azonosítása igazolja a fejlesztési döntések során szükséges tanulási szemlélet alkalmazását. Ennek személyi, intézményi, kulturális, szabályozási egyéb feltételei vannak. A kutatásom során feltártam a fenntarthatóság tanulásra, kommunikációra és a rendszergondolkodásra vonatkozó értékeit és a hatásvizsgálatokban alkalmazott megoldásait.

Megerősítettem a környezetjogi alapelvek fenntarthatósági és rendszerszemléletű megközelítésének elméletét. Részletes leírást és módszertani útmutatást készítettem 16 társadalmi tanulásban használható eszközre.

Meghatároztam a tájat, mint a fenntarthatóságot erősítő kommunikáció, közösségi tanulás és tudásmenedzsment alapvető egységét.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS A JAVASLATOK

Az elmúlt 40 év alatt a világban kialakult hatásvizsgálati gyakorlatot áttekintve és az egyes típusok sajátosságait összegezve, és a fenntarthatósági értékek érvényesülési keretei egyes társadalmi, jogi és intézményi feltételeit áttekintve megállapíthatom, hogy a hatásvizsgálatok fejlődése terén mérföldkőhöz értünk. A hatásvizsgálatok 40 éves fejlődése során számos tudományosan megalapozott, ugyanakkor a gyakorlatban bevált eljárás, módszertan alakult ki és vált gyakorlattá. Több témakör irányában és döntési szinten specializálódott (pl. egészség, környezeti, területi) hatásvizsgálat alakult ki. Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy hiába a sokszínű módszertan és a széles elterjedtség ellenére, a hatásvizsgálatok ritkán tudnak ahhoz hozzájárulni, hogy a fenntarthatóság a döntések középpontjába kerüljön, ne csak egy tanács legyen a sok közül, amelyre a döntéshozók odafigyelnek vagy sem. Alapvető kérdés, hogy a hatásvizsgálatokkal hozzá lehet-e járulni ahhoz, hogy az egyéni és a közösségi értékrendben előtérbe kerüljenek a fenntarthatósági szempontok. Az elvégzett vizsgálataim alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a hatásvizsgálatok fejlődésében a lehetséges továbbfejlődési irány, a fenntarthatósági irányú továbbfejlődés, egyrészt a közpolitikai tervezési és irányítási rendszer társadalmi-ökológiai szempontú megújítását, másrészt pedig, a fenntarthatóság és a fejlődés értékeit középpontba helyező döntéshozatali, hatásvizsgálati kultúra kialakulását, kialakítását jelenti.

A fenntarthatósági hatásvizsgálatok alkalmazó nyolc érintett ország példáján az jól látható, hogy a gyakorlat nem minden országban vezetett eredményes hatásvizsgálati gyakorlathoz. Külön érdemes kiemelni a kanadai példát, a vizsgált érték és kommunikáció központú elemzéseim eredményeként kialakult álláspontomat tükrözik a tapasztalatok, amely fejlesztési irány az alábbiak szerint foglalható össze:

- (1) A fenntarthatósági hatásvizsgálatok a döntési és tervezési szintekhez, azokkal együtt alakítva és körülményekhez igazítva valósíthatók meg (adaptivitás)
- (2) A fenntarthatósághoz való pozitív hozzáállás kialakítása és a fenntarthatóság kereteinek közös értelmezése az adott térre és témaköre vonatkozóan (megértés)
- (3) A hatásvizsgálati lánc következetes beépítése a szabályozásba és alkalmazása, azaz a visszacsatolási távolságok csökkentésének jelentősége időben és térben egyaránt (visszacsatolás)

- (4) Fenntarthatóságon alapuló kritériumrendszer kialakítása, közös értékelemek azonosítása és rendszerbe foglalása és hazánkban különös tekintettel a kialakult 3 szintű (TOMKA 1987) értékrendi struktúrára (értékközpontúság)
- (5) A rendszeres, lehetőleg folyamatos kapcsolattartást biztosító közösségi részvétel eredményes megvalósítása, amely felhasználja a kommunikáció kutatás participációra alapozott elméletének (HORÁNYI 2007) eredményeit (részvételalapú) és a különböző kommunikációs és részvételi technikák társadalmi tanulást is segítő eszközeit, amelyek közül 16 típus felhasználást segítő célzatú kidolgozását is elvégeztem.
- (6) Közösségi, egyéni és szervezeti tanulás folyamatainak elősegítése és a tudásmenedzsment (többszintű tanulás) pl. útmutatók készültek, a szerző is készített ilyen társadalmi fenntarthatóságra vonatkozóan, amely alkalmazásának folyamatos visszacsatolását jelentő elemzések és a jó példák gyűjtése, véleményezése és képzések megvalósítása esszenciális jelentőségű.
- (7) A közpolitika alakítása során a közigazgatásban, a közszolgálatban a tartalmi (anyagi), koordinációs (intézményi) és részvételi (eljárási) felelősségi rendszerek kialakítása.
- (8) Kiemelt hangsúlyt kell fordítani a közösségek rehabilitációjával összekapcsolt gyógyító jellegű fejlesztésére és a személyi kompetenciák fejlesztésére.
- (9) Az értékek tekintetében kutatni és gyakorlatilag is érvényesíteni szükséges az életképesség és a reziliencia biztosítását, az ökoszisztéma és a helyi közösségek tekintetében.
- (10) Középpontba a személy, a szolidaritás és a szubszidiaritás értékeit. Mindegyik fogalom alapvetően viszonyfogalom, amely a különböző irányú helyes viszonyulást fejez ki. Amely viszonyulásával a fenntarthatóság lényegét ragadhatjuk meg, ezáltal a fejlődés számára nyitjuk meg az utat. Ehhez járul hozzá a participáció (belső fókusz és külső fókusz) és a reguláció (kontroll és rugalmasság) megfelelő arányának a kialakítása.
- (11) A fenntarthatóság és a fejlődés alapértékeinek mentén szükséges a jogi és intézményi keretek továbbfejlesztése, és a tervezés rendszerszintű, átfogó megközelítése.
- (12) A táj, mint élettér egységként, egy rendszerként kezelését javaslom. A tájat, mint ökológiai és társadalmi egység szükséges a tervezési, hatásvizsgálati, igazgatási és gazdálkodási rendszerekben

kezeln, elősegítve ezzel a táji tudás, identitás, kultúra és kommunikáció megerősítését.

A tervezési, igazgatási, hatásvizsgálati feladatokhoz kapcsolódó új feladat

Tudatos megfontolással és sokoldalú együttgondolkodás, együttműködés (társadalmi és szervezeti tanulás) keretében ki kell választani, hogy milyen racionális nézetek és milyen érdekek, értékrendek szerint gondolkodunk a különféle problémákról. Nem csak az intuitív felvetésig jutva, hanem a problémahelyzetek összetevőit is gondosan megkülönböztetve. A kinyilvánított (fölfedett és rejtett) nézetek, érdekek és értékek, így a közös értékrendi elemek is legyenek döntés tárgyai, mielőtt bármilyen tervezői munka elkezdődik. Ennek a folyamatnak lehet elősegítője a fenntarthatósági hatásvizsgálat.

Javaslatom a fenntarthatósági hatásvizsgálatok alkalmazási szintjeire vonatkozóan:

1. szint: Fenntarthatóság aktuális helyzetének (folyamatos vizsgálata)

felügyelete egy adott térkategórián, igazgatási egységen belül ország, térség, település táji fenntarthatóságra alapozott vizsgálatok kertében. Vizsgálat középpontjában az ökoszisztémák állapota, a helyi közösségek, társadalom helyzete, azaz az élő rendszerek állapota, a társadalmi és ökológiai reziliencia, az ökoszisztéma szolgáltatások helyzete és a rájuk ható aktuális tényezők állnak. A hatótényezők elemzése terjedjen ki a DPSI struktúrában megjelenő szintekre és az aktuálisan érvényesülő beavatkozásokra (responses). Kiemelten javaslom kezelni az aktuális értékstruktúrák felszínre hozását és közös értékek azonosítását, elemzését az általam összeállított jó igazgatásnak főbb tématerületei (9. melléklet) és a CVA modell (2. melléklet) felhasználásával. A vizsgálat, felügyelt eredményeképpen a táj vagy kisebb, nagyobb területi egység rendszerszintű áttekintése valósul meg, azonosítva a legfontosabb visszacsatolási folyamatokat és beavatkozási pontokat.

Módszertani megközelítésként a stratégiai környezeti vizsgálatom és a szabályozási hatásvizsgálatok (lásd 4. mellékletben) gyakorlata vehető alapul, azzal a kitételrel, hogy a vizsgálatot a helyi (táji) szereplőknek kell elvégezniük a szubszidiaritás alapelveire építve. Erre a feladatra fel kell

készíteni a helyi közösségeket. Elképzeléseim szerint ez nem egy egyszeri folyamat, hanem a társadalmi tanulásra és tudásmenedzsment eszköztárára épülő a helyi közösségek életébe beépülő folyamattá alakítható, amely folyamat keretében a táji fenntarthatósági értékrend folyamatosan csiszolható, megújítható.

2. szint: A **fenntarthatóság szempontjainak érvényesítése** a különböző a különböző fejlesztési, szabályozási, kormányzati vagy szervezeti **döntéshozatali folyamatokban**. Ezen az alkalmazási szinten két fejlesztési irányt látok:

- (1) A már kialakult hatásvizsgálatok egy –egy témakörre (egészség, mentálhigiéné, környezeti tényezők) koncentráció alkalmazása kibővítve a fenntarthatóság alapelveivel, alapértékeivel kapcsolatos összefüggések feltárásával is. Amennyiben nem oldható fel a célzott hatásvizsgálatban elemzett probléma, szükség esetén fenntarthatósági hatásvizsgálat is elvégezhető.
- (2) A másik megoldás pedig, a megjelölt döntéshozatali folyamatokhoz szorosan kapcsolódó fenntarthatósági hatásvizsgálatok, amelyek az adott tájra, tércategóriára részvételi alapon megfogalmazott közös fenntarthatósági értékrend, vagy amennyiben a döntésnek a térbeli hatásai az adott szinten nem értékelhetők az általános fenntarthatósági alapelemek mentén készülnek el.

A szerzőnek az értekezés témaköréhez kapcsolódó publikációi

Tudományos folyóiratban, konferencia-kiadványban:

- Mikházi Zs., Szilvácsku Zsolt. Országos tájérték adatbázis – A magyarországi vonzerők gyűjteménye, in Turizmus Bulletin, 2010, XIV. évfolyam, 3. szám 12-16 p
- Zsolt Szilvácsku: Challenge of Value Based Impact Assessments Acta Universitatis Sapientiae, Agriculture and Environment, Supplement 2011, 310–318 p
- Szilvácsku Zsolt, Rév Szilvia, Egyházy Ágoston, Fülöp Gyula, Parrag Tibor, Sipos Katalin és Szabó Balázs: Kezelés és gazdálkodás: a sokszempontú tervezés mint a pannóniai szárazgyepek jövőjének kulcsa (Pannon gyepek élőhelykezelése Magyarországon – LIFE-Nature projekt), „Gyepterületeink védelme: kutatás, kezelés, rekonstrukció és gazdálkodás” IV. Magyar Természetvédelmi Biológiai Konferencia – műhelytalálkozó Tokaj, 2007. március 29-31., 110-132 p
- Szilvácsku Zsolt, Molnár Zsolt, Szabó Balázs, Fülöp Gyula és Karas László: A gyepterületek védelme és a biológiai sokféleséggel, a területhasználattal kapcsolatos döntéshozatal, *plenáris előadás*, III. Magyar Természetvédelmi Biológiai Konferencia, 2005., Eger, 52-64 p
- Szilvácsku Zs.: Az értékalapú hatásvizsgálatok kihívásai és a TÉKA-program, in Tájékadémia I.: Tájértékek szerepe a tájkarakter meghatározásában Tudományos Konferencia, 2010, Budapest, 147-154 p
- Szilvácsku Zs.: Érték- és közösség alapú fejlesztések – Alapelvek, lehetőségek és korlátok hazai példák alapján, in Tájékadémia II.: Tájmetria / Tájértékelés Tudományos Konferencia, 2011., Budapest, 73-83 p
- Szilvácsku Zsolt: Örségi beruházások környezeti kockázatai c. előadás, Ipari környezetvédelmi konferencia, 1995, Budapest, 32 p
- Szilvácsku Zs.: A tájökölógiai szempontok a különböző döntéshozatali folyamatok során alkalmazott stratégiai környezeti vizsgálatokban, III. Magyar Tájökölógiai Konferencia, 2008, Budapest, 76 p
- Szilvácsku Zs.: Értékközpontú és eredményes térségfejlesztés a natúrparkok példáján, V. Magyar Tájökölógiai Konferencia, 2012, Sopron, 86 p
- Szilvácsku Zs.: Reguláció és participáció a kistérségi kormányzásban és területfejlesztésben, VI. Magyar Földrajzi Konferencia, 2012, Szeged, 65 p

- Szilvácsku Zs.: Challenge of value based impact assessments in transitioning to sustainability, IAIA10 Conference - The Role of Impact Assessment in Transitioning to the Green Economy, 2010, Geneva, www.iaia.hu, 20 pp
- Szilvácsku, Zs.: Natura 2000 in Hungary – Establishment and Evaluation, presentation, Annual Meeting of EUROSITE, 2002.
- Szilvácsku, Zs.: Agri-environmental program and the professional advisory activity, presentation, Workshop of EUROSITE, 2003.
- Szilvácsku. Zs.: Challenge of value based impact assessments (in especial SEA) for sustainability, 1. Transilvanian Horticulture and Landscape Studies Conference, 2011, Marosvásárhely (Tirgu-Mures)

Könyv, könyvrészlet

- Szilvácsku Zs., 2011. Tájértékek szerepe a társadalomban, in Rejtőzködő Kincsek – TÉKA Tájértékek Magyarországon, (szerk. Máté Zs. – Kollányi L.), Budapesti Corvinus Egyetem Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék, Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ, Budapest, 26 pp
- Szilvácsku Zs. – Gilly Gyula, 2010. Országépítő tervezés, in Keresztény gyökerek és a boldog magyar élet, Keresztény Értelmiségi Szövetsége, Budapest, 16 pp
- Szilvácsku, Zs. 2003. Stratégiai Környezeti Vizsgálatok gyakorlata az Európai Unióban, Vita, Regio et Natura sorozat, I., Vitaregnat Bt., Budapest, 180 pp.
- Szilvácsku, Zs. et al. 2004 Report on Birds Directive European Court of Justice Cases with Case Summaries, BirdLife International, London, 60 pp

Témakörhöz kapcsolódó tanulmánytervek, tanulmányok

- Országos Vízyűjtő-gazdálkodási Terv stratégiai környezeti vizsgálatának irányítása, 2008-2010
- A Nemzeti Fenntartható Fejlődés Stratégia stratégiai környezeti vizsgálatának irányítása, 2006-2007
- A Nemzeti Stratégiai Referencia Keret 2007-2013 időszakra vonatkozó 15 Operatív Program stratégiai környezeti vizsgálatának irányítása, 2006-2007

A Nemzeti Stratégiai Referencia Keret 2007-2013 időszakra vonatkozó
Környezeti Operatív Program stratégiai környezeti vizsgálatának
irányítása

Szilvácsku Zs.: Sustainability Assessment of Hungarian National
Development Plan, CEEWEB, 2003

Az EU egyes tervek és programok környezetre való hatásainak
vizsgálatáról szóló irányelv jogharmonizációjának keretében a
jogszabálytervezet környezetre gyakorolt hatásainak vizsgálata és
kapcsolódó esettanulmányok elemzése a végrehajthatóság szempontjából.

Útmutató a társadalmi fenntarthatóság érvényesítéséhez, az Államreform
Operatív Program és az Elektronikus Közigazgatás Operatív program
projektgazdái, pályázói és értékelői számára

A területrendezési tervek környezeti vizsgálata előkészítési munkálatainak
koordinálása és kialakítása (jogszabályok és útmutatók). SEA jogi
szabályozásának előkészítése és módszertani vizsgálatok, Az ESPOO-i
egyezmény nemzetközi értékelési team koordinálása

Szilvácsku Zsolt és Molnár Ferenc: Az EU egyes tervek és programok
környezetre való hatásainak vizsgálatáról szóló irányelv
jogharmonizációjának keretében a jogszabálytervezet környezetre
gyakorolt hatásainak vizsgálata és kapcsolódó esettanulmányok elemzése
a végrehajthatóság szempontjából, Budapest, 2004. /K+F/, témavezető

Szilvácsku Zsolt: Tervek és projektek hatásainak vizsgálata az
élőhelyvédelmi irányelv előírásainak értelmében – Szempontok a Natura
2000 területekkel kapcsolatos környezeti vizsgálatok elvégzéséhez az EU
Bizottság Iránymutatásai és az egyes tagállamok gyakorlata alapján,
Budapest, 2003, K+F, témavezető